

Locatie 'Oorgat, tussen 46a en 48'
te Edam, gemeente Edam-Volendam.
Een inventariserend veldonderzoek.

STAR 128
2006

R.M. van der Zee en E. Jacobs

Colofon

Opdrachtgever
Hein Schilder Groep B.V.

Datum
januari 2007

Auteurs
R.M. van der Zee en E. Jacobs

Redacteur
E. Jacobs

Bestandsnaam
06042.standaardrapport.definitief.wpd

Projectcode Jacobs & Burnier
06042

Projectleider en autorisatie
E. Jacobs

ISBN-nummer
ISBN/EAN: 978-90-8762-024-0

Jacobs & Burnier
archeologisch projectbureau

adres
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam

telefoon
020 - 4637300

fax
020 - 4637277

e-mail
jenbbureau@zonnet.nl

Inhoudsopgave	
Administratieve gegevens	1
1. Inleiding	2
2. Onderzoeksopdracht	3
3. Bureauonderzoek	4
3.1 Werkwijze	4
3.2 Afbakening onderzoeksgebied	4
3.3 Huidige en toekomstige situatie onderzoeksgebied	4
3.4 Geologie van het onderzoeksgebied	4
3.5 Historisch gebruik en bekende archeologische waarden	6
3.6 Verwachte archeologische waarden	7
4. Booronderzoek	9
4.1 Werkwijze	9
4.2 Resultaten	9
5. Conclusie	12
6. Advies	13
Literatuur	14
Verantwoording	15
Afbeeldingen	15
Bestanden	15

Jaren	Archeologische perioden		Geologische perioden
1500	Nieuwe Tijd		H O L O C E E N
450 na Chr.	Middeleeuwen	Laat	
		Vroeg	
12 voor Chr.	Romeinse Tijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
800	IJzertijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
2000	Bronstijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
4000	Neolithicum	Laat	
		Midden	
8800	Mesolithicum	Vroeg	
		Laat	
		Midden	
		Vroeg	
350.000	Paleolithicum	Laat	P L E I S T O C E E N
		Midden	
		Vroeg	

Archeologische perioden en aanvang tijdvakken in jaren

Administratieve gegevens

Opdrachtgever

Hein Schilder Groep BV
Europaplein 4
1131 ZK Volendam
contactpersoon
Dhr. H. Schilder
Tel.: 0299 - 369659

Uitvoerder

Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam
contactpersoon
Dhr. E. Jacobs
Tel.: 020 - 4637300

Bevoegd gezag

Gemeente Edam-Volendam
Mgr. C. Veermanlaan 1f
1131 KB Volendam
Tel.: 0299 - 398398
contactpersoon:
dhr. K. Kooijman
Tel.: 0299 - 398419

Provincie Noord-Holland
Postbus 123
2012 HR Haarlem
contactpersoon
Mw A. van Duinen
Tel.: 023 - 5143181

Locatie

gemeente
Edam-Volendam
plaats
Edam
toponiem
Oorgat, tussen nr. 46a en 48

Kaartblad

kaartblad 19 H, Topografische kaart 1: 25.000

Coördinaten

132985 / 503090

Archisnummers

monumentnr. 14649
onderzoek aanmeldingsnummer 19999
onderzoeksnummer 15919

J&B-projectcode

06042

1. Inleiding

In opdracht van Hein Schilder Groep BV is ten behoeve van de locatie 'Oorgat, tussen nr. 46a en 48' te Edam, gemeente Edam-Volendam, provincie Noord-Holland in november 2006 door Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen.

Aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen ontwikkeling van de locatie.

Volgens de centrale archeologische database (Archis II) maakt de locatie deel uit van een gebied dat is aangemerkt als een monument van hoge archeologische waarde. Ook op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland vormt de locatie onderdeel van een gebied met een hoge archeologische waarde.

Het laten uitvoeren van een inventariserend archeologisch onderzoek is in het kader van een aangevraagde bestemmingswijziging dan ook door het bevoegd gezag verplicht gesteld.

Het voorliggende rapport beschrijft de resultaten van het in het kader hiervan uitgevoerde inventariserende veldonderzoek.

2. Onderzoeksopdracht

In het ten behoeve van het onderzoek geformuleerde Plan van Aanpak (Van der Zee 2006) zijn de volgende doelstellingen voor het onderzoek geformuleerd:

- het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden op de onderzoekslocatie.
- het verkrijgen van een indicatie van de gaafheid en conserveringstoestand van eventueel aanwezige archeologische waarden;
- het verkrijgen van een indicatie voor de datering van eventueel aanwezige archeologische waarden;
- toetsen van de archeologische verwachting van het terrein;
- het verkrijgen van een indicatie van de verspreiding van de archeologische waarden;
- het vaststellen of, en zo ja waar, sprake is van een ongestoorde natuurlijke bodemopbouw;
- het op basis van de resultaten formuleren van een advies voor eventueel noodzakelijk vervolgonderzoek.

Ten behoeve van het bereiken van bovengenoemde doelstellingen is een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen.

In overeenstemming met de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) genoemde specificaties is het onderzoek aangemeld bij het Centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis II). Op basis van deze aanmelding zijn de resultaten van het onderzoek binnen dit systeem geregistreerd onder onderzoeksnummer 15919.

3. Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek is uitgevoerd ten behoeve van het verkrijgen van informatie over zowel de aanwezige, als de verwachte archeologische waarden. Tevens geeft het bureauonderzoek inzicht in de geologische, geomorfologische en bodemkundige opbouw van het gebied.

3.1 Werkwijze

Voor het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van de door de opdrachtgever verstrekte informatie, de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW), gegevens uit Archis II (november 2006) en relevante literatuur.

3.2 Afbakening onderzoeksgebied

Het plan- en tevens onderzoeksgebied bevindt zich circa 300 m ten noordoosten van de stadskern van Edam en maakt deel uit van het bewoningslint langs het Oorgat (afb. 1).

Het plan- en tevens onderzoeksgebied omvat de percelen, die kadastraal geregistreerd staan als Edam, Sectie B, nr. 939 en nr. 940, met uitzondering van het noordoostelijk deel van nummer 940 dat buiten het bestek valt (afb. 2).

Aan de zuidzijde grenst het onderzoeksgebied aan het Oorgat, terwijl aan de west- en noordzijde de begrenzing respectievelijk wordt gevormd door een erfafscheiding en een sloot. Aan de oostzijde is geen fysieke begrenzing aanwezig. De totale omvang van het onderzoeksgebied bedraagt circa 1230 m².

3.3 Huidige en toekomstige situatie onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is gelegen op de flank van de dijk langs het Oorgat en strekt zich uit tot in het aangrenzende lager gelegen gebied. Het perceel met kadasternummer 939 is onbebouwd en ligt braak. Wel is sprake van de aanwezigheid van bosschages en aan de westzijde van een met puin verharde oprit. Volgens een omwonende was het terrein lange tijd in gebruik als boomgaard, waarna het gebruikt werd voor de opslag van goederen en voertuigen. Hiervoor zou de oprit zijn aangelegd. Het perceel met kadasternummer 940 is in gebruik als tuin.

De voorgenomen ontwikkeling omvat de aanleg van vier woningen op de locatie. Uit de bouwtekeningen van de opdrachtgever (november 2006) blijkt dat deze onderkelderde zullen worden. De kelders zullen circa 2 m uit de dijk tot op een niveau van circa 3,30 m - NAP aangelegd worden.

3.4 Geologie van het onderzoeksgebied

Edam behoort geologisch gezien tot het 'Zuiderzeegebied'. Volgens de Geologische overzichtskaart van Nederland bestaat de ondergrond uit veen, het Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop, op zeeklei en -zand, het Wormer Laagpakket van de Naaldwijk Formatie (www.dinoloket.nl). Uit de Geomorfologische Kaart van Nederland (DLO-Staring Centrum & Rijks Geologische Dienst 1979) blijkt dat het veen plaatselijk bedekt is met klei en/of zand. Dit behoort tot het Walcheren Laagpakket van de Naaldwijk Formatie.

Bij aanvang van het Holoceen, circa 8800 voor Chr., maakte de onderzoekslocatie deel uit van de van oost naar west flauw hellende kustvlakte (De Mulder et al. 2003). Door de snelle stijging van het zeeniveau overspoelde de zee in de volgende eeuwen steeds grotere delen van het gebied, waarbij het Getijdenbekken van Holland ontstond. Aan de zeezijde van het getijdebekken werden lage strandwallen gevormd. Achter de strandwallen strekte zich een gebied met wadden en kwelders uit, dat doorsneden werd door een sterk vertakt stelsel van getijdegeulen en -kreeken.

Vanaf ongeveer 5000 jaar geleden nam de snelheid van de relatieve zeespiegelstijging af (Berendsen 2004). Het waddegebied achter de strandwallen slibde steeds verder op

waarmee de invloed van zee langzaam aan afnam. De toenemende aanvoer van zand naar de kust resulteerde bovendien tot het aaneengroeien van de strandwallen, waardoor de lagune niet helemaal kon dichtslibben (De Mulder et al. 2003).

Door het neerslagoverschot en de aanvoer van rivierwater, zoals de Rijn die via het Amstel/Vechtsysteem in verbinding stond met het Oer-IJ, trad al snel verzoeting van het waterrijke gebied achter de strandwallen op. In dit zoetwatermilieu kwam het op uitgebreide schaal tot veenontwikkeling. Deze begon met de vorming van rietveen of broekveen in het aanvankelijk voedselrijke milieu. Naarmate het veen dikker werd, konden de veenvormende planten het voedselrijke grondwater niet meer bereiken en ontstonden voedselarme milieus, waarbij het op uitgebreide schaal tot ontwikkeling van hoogveen kwam. Uiteindelijk ontstonden meters dikke veenkussens die hoog boven het omringende landschap en het gemiddeld zeeniveau uitstaken. Langs het Oer-IJ was wel steeds voldoende voedselrijk water beschikbaar en vormde zich vooral broekveen. De moerasgebieden werden ontwaterd door een fijnmazig stelsel van veenstroompjes, die in het Oer-IJ en later ook in het Flevomeer uitmondde. Voor het ontstaan van Edam was de aanwezigheid van het riviertje de IJse of Ee van belang, dat ter plaatse van het huidige Volendam in het Flevomeer uitmondde.

Tijdens inbraken van de zee werden vanuit het Oer-IJ evenwel gaten geslagen in het veen, waardoor zeeboezems ontstonden (Berendsen 2000). De veenafslag leidde ertoe, dat op de bodem van deze zeeboezems verslagen veen werd afgezet. De nauwe verbindingen met de zee slibden geleidelijk weer dicht, maar in het veengebied bleven enkele meren bestaan.

Door verzanding van het Oer-IJ vlak voor de Romeinse tijd werd de zoetwaterafvoer steeds moeilijker (Rappol & Soonius 1994). Dit proces droeg bij aan de vorming van meren, die zich ten koste van het omliggende veengebied vergrootten en aaneen groeiden. Hierbij werd onder andere het Flevomeer gevormd. Op de meerbodems sedimenteerde een mengsel van voornamelijk verslagen veen, fijn zand en organisch slijk.

Rond de jaartelling vond vanuit het waddengebied de eerste aanvoer van mariene kleien plaats (Rappol & Soonius 1994). Door het ontstaan van nieuwe getijdegeulen nam de invloed van zee in de Almere lagune toe. De getijdegeulen ontwaterden de omliggende veengebieden, die daardoor makkelijker te ontginnen werden. De ontginningen leidden tot inklinking en oxidatie van het veen en daarmee tot maaiveldsdaling. Hierdoor kreeg het veengebied te maken met wateroverlast en werd kwetsbaar voor zee invloeden. Ook gingen door wind- en golferosie grote delen van het veencomplex verloren.

In de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen werd de verbinding tussen het waddengebied in het noorden en het Flevomeer steeds beter (Rappol & Soonius 1994). Uiteindelijk ontstond een binnenzee, de Zuiderzee, die rond 1600 de omvang van vóór de aanleg van de Flevopolders kreeg. Grote stormen in de loop van de 12de eeuw, waarbij veel land verloren ging, leidden er dan ook toe dat op grote schaal begonnen werd met de aanleg van dijken en dammen. In deze periode werd ook het veenstroompje de Ee afgedamd (Berendsen 2000). Niettemin is ondanks de vanaf de 13de eeuw aanwezige doorgaande bedijking nog veel erosie opgetreden, doordat deze regelmatig doorbrak. De mariene afzettingen die in deze transgressie-fase op het veen zijn afgezet, worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren van de Naaldwijk Formatie.

De meren, die waren ontstaan tijdens perioden van overstromingen, werden door het afgraven van veen vergroot. Tevens leidden de veenafgravingen tot de vorming van nieuwe meren (De Mulder et al. 2003). Op deze grote wateroppervlakten kreeg de wind vrij spel wat resulteerde in het afkalven van de randen. Doordat de zich uitbreidende meren een gevaar voor de omgeving opleverden, zijn ze in daarop volgende eeuwen dan ook voor het grootste deel drooggemalen. In 1622 viel het Purmer meer droog, in 1631 het Volendammer meer.

Na de voltooiing van de Afsluitdijk in 1932 veranderde de Zuiderzee in een zoetwatermeer, het huidige IJsselmeer. Door de afsluiting werd de lengte van de Nederlandse kustlijn gereduceerd en verminderde het overstromingsrisico.

3.5 Historisch gebruik en bekende archeologische waarden

Bewoningsgeschiedenis

De oudste vermelding van de nederzetting Edam dateert uit 1310, maar de bewoningsgeschiedenis gaat evenwel verder terug. Zo vestigden zich ter plaatse van het huidige Edam reeds in de 12de eeuw boeren en vissers langs de oevers van het riviertje de Ye of E. De aanleg van een dam in de rivier en de daaraan verbonden noodzaak om vanaf dat moment over de rivier aangevoerde goederen over te laden droeg er aan bij dat Edam in de loop van de 13de eeuw kon uitgroeien tot een handelsplaats.

In 1357, het jaar waarin Edam ook stadsrechten verkreeg, werd een verbinding gegraven, in latere perioden bekend als het Oorgat, tussen de Zuiderzee en het Purmermeer. De term 'oorgat' betekent een smalle opening in een brug om de mast van een schip door te laten, als de brug gesloten is. In eerste instantie vormde de bewoning op en langs de dijk een eigen buurtschap. Pas in 1402/14414 werd dit buurtschap op last van de graaf van Holland bij Edam gevoegd.

In de daarop volgende decennia kwam de stad tot grote bloei door de scheepsbouw, haringvisserij en kaashandel. Aan deze bloei kwam evenwel gedeeltelijk een einde toen in 1565, op last van Phillips II, het Oorgat werd afgesloten. De visserij verplaatste zich hierna naar Volendam. In 1573 gaf Willem van Oranje als dank voor de geboden hulp tijdens het beleg van Alkmaar de stad het Waagrecht. Dit droeg er aan bij dat in de 16de en 17de eeuw Edam zijn grootste bloeiperiode beleefde (www.edam-volendam650.nl).

Historisch kaartmateriaal, o.a. de atlas van Van der Hagen, laat zien dat in 1682-1683 langs het Oorgat bebouwing aanwezig was. Voor het beantwoorden van de vraag of daarbij ook op de hier besproken onderzoeklocatie sprake was van de aanwezigheid van bebouwing is de kaart evenwel niet nauwkeurig genoeg. Dit geldt ook de Grote Historische Atlas van Nederland 1839 - 1859 (Wolters-Noordhoff 1990), die eveneens bebouwing langs het Oorgat afbeeldt.

De kadastrale minuut uit 1819 geeft wel een gedetailleerd beeld van het gebied (www.dewoonomgeving.nl). Hieruit blijkt dat de onderzoeklocatie in deze periode onbebouwd was.

Bekende archeologische waarden

Binnen Archis II (november 2006) maakt de onderzoeklocatie deel uit van een gebied dat is aangemerkt als monument van hoge archeologische waarde (monument 14649). Ook op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de Provincie Noord-Holland heeft het gebied een hoge archeologische waarde.

De omvang en begrenzing van het als monument aangegeven gebied zijn gebaseerd op historische kaarten uit de periode 1849-1859.

Rondom de onderzoeklocatie zijn verder verschillende andere archeologische waarden en onderzoeken bekend. Deze worden in het onderstaande kort besproken. De nummers tussen haakjes refereren daarbij naar de codes waaronder de desbetreffende gegevens in de centrale archeologische database Archis II (november 2006) vermeld staan.

Op respectievelijk 500 m ten oosten en 600 m ten noordoosten van de onderzoeklocatie bevindt zich de Zuidpolderzeedijk en Zeevangdijk, die als monumenten van archeologische waarde (monumenten 14681 en 14683) zijn geregistreerd. De oorsprong van deze zeewering gaat terug tot in de tweede helft van de Late-Middeleeuwen (complexen 16571 en 16573).

Op een terrein circa 100 m ten noordoosten van de onderzoeklocatie is een booronderzoek uitgevoerd (meldingsnr. 12627, onderzoeksnr. 5771), waarbij de aanwezigheid van een 17de/18de eeuwse ophoging werd vastgesteld. Vanwege het ontbreken van sporen van historische bebouwing werd hier evenwel geen vervolgonderzoek aanbevolen (Stiller & Van der Zee 2005). Dit in tegenstelling tot een locatie circa 250 ten noordoosten van de onderzoeklocatie, het Oorgat 20a/b, waar bij een booronderzoek (meldingsnr. 12631, onderzoeksnr. 5773) een relatief intact ophogingspakket uit de 17de/18de eeuw werd aangetroffen, dat aan de uitbreiding van de dijk langs het Oorgat gekoppeld kon worden (Stiller & Van der Zee 2005). Op basis van deze resultaten is vervolgens een begeleiding van nieuwbouwwerkzaamheden op de locatie uitgevoerd (meldingsnr. 15861, onderzoeksnr.

13836). Vastgesteld kon worden dat de oudste kern van het dijklichaam grotendeels onder de huidige straat is gelegen en waarschijnlijk goed geconserveerd is (waarneming 407495). Tevens werd duidelijk dat de dijk in de loop ter tijd verbreed en opgehoogd is, waarbij met name in de 17de eeuw sprake moet zijn geweest van een forse uitbreiding (Jacobs 2006).

Binnen de historische kern van Edam staan vier onderzoeken geregistreerd. Zo is op een terrein aan de Noorderstraat een booronderzoek uitgevoerd (meldingsnr. 7454, onderzoeksnr. 13908). Hierbij zijn, afgezien van fragmenten baksteen, geen sporen van bewoning vastgesteld (waarneming 50243).

Op een terrein aan de Breedstraat is een opgraving uitgevoerd (meldingsnr. 1000). Hierbij zijn ophogingspakketten alsmede funderingsresten van houten gebouwtjes uit de 15de eeuw (waarneming 228057) aangetroffen. Van de 16de eeuwse panden, die ooit op het opgravingsterrein aanwezig waren, resteerde evenwel weinig.

Voor een terrein aan de Lingerzijde is een bureauonderzoek uitgevoerd (meldingsnr. 18394, onderzoeksnr. 15142) waarbij vastgesteld werd dat op de locatie ophogingspakketten en resten van bebouwing uit de Late-Middeleeuwen en de Nieuwe tijd verwacht mogen worden. Vanwege de geringe verstoringsdiepte van de voorgenomen ontwikkeling op de locatie werd evenwel geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Dit in tegenstelling tot een terrein aan de Matthijs Tinxgracht waar tijdens een booronderzoek (meldingsnr. 9239, onderzoeksnr. 5087, Dorst & Burnier 2005) sporen uit de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (waarneming 55271) verwacht mochten worden. Hier is een vervolgens opgraving uitgevoerd (meldingsnr. 16877, onderzoeksnr. 14155) waarbij o.a. funderingsresten van een kloostergebouw zijn aangetroffen.

In de Zuidpolder is verder een grootschalig inventariserend booronderzoek uitgevoerd (meldingsnr. 13546, onderzoeksnr. 12480). Hierbij zijn verschillende aardewerkvondsten uit de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd verzameld (waarneming 404373). Verder kon de aanwezigheid van een 'fossiele' waterloop en een daarnaast gelegen huisplaats aangetoond worden. Gezien het feit dat deze waarden niet bedreigd werden door de voorgenomen ontwikkeling werd geen vervolgonderzoek aangeraden. Wel werd nader onderzoek aanbevolen naar de locatie van een voormalige molen in het gebied. Dit proefsleuvenonderzoek liet evenwel zien dat op de locatie geen sporen van de molen aanwezig waren (meldingsnr. 14925, onderzoeksnr. 13064).

Tijdens verbouwwerkzaamheden van een woning aan het Damplein is verder een stenen vloer en aardewerk uit de Late-Middeleeuwen aangetroffen (waarneming 37799).

3.6 Verwachte archeologische waarden

Zowel op basis van de bekende archeologische als historische gegevens kan gesteld worden dat de kans op de aanwezigheid van archeologische waarden op de onderzoekslocatie groot is. De locatie maakt deel uit van als monument van hoge archeologische waarde geregistreerd terrein (monument 14649). Deze waardering is toegekend op grond van de bekende archeologische en historische gegevens.

Voor wat betreft de onderzoekslocatie is de aanwezigheid van de dijk langs het Oorgat, een in 1357 gegraven waterloop, van belang. Met name in het zuidoostelijk deel van het terrein kunnen ophogingspakketten, die met verschillende fasen in de ontwikkeling van deze dijk samenhangen, verwacht worden. Onderzoeken en waarnemingen op locaties in de directe omgeving hebben de aanwezigheid daarvan aangetoond.

In de onderliggende natuurlijke klei- en veenpakketten zijn gezien de vormingsgeschiedenis geen archeologische waarden te verwachten. De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), die zich baseert op de geologische ondergrond, geeft voor de buiten de stad gelegen onbebouwde gebieden ook een zeer lage kans met betrekking tot de aanwezigheid van archeologische waarden aan.

4. Booronderzoek

Conform het Plan van Aanpak (PvA, Van der Zee 2006) is aansluitend op het bureauonderzoek een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen verricht.

4.1 Werkwijze

Tijdens het booronderzoek zijn handmatig zeven grondboringen uitgevoerd. De locaties van de boringen zijn dusdanig gekozen dat een zo compleet mogelijk beeld van de ondergrond van het terrein verkregen kon worden (afb. 2). De boringen zijn, indien mogelijk, doorgezet tot een einddiepte van minimaal 2,00 m - mv. Als gevolg van een ondoordringbare laag konden de boringen 1, 2 en 3, die ter plaatse van de oprit zijn verricht, evenwel niet dieper doorgezet worden dan respectievelijk 0,80, 0,70 en 0,85 m - mv. In boring 4 is eveneens gestuit op een ondoordringbare laag. Deze bevond zich op 0,65 m - mv. Ter compensatie is boring 5 uitgevoerd, die wel tot de beoogde einddiepte uitgevoerd kon worden. Ook boring 6 kon tot de beoogde einddiepte uitgevoerd worden. Boring 7 is ten behoeve van het verkrijgen van gegevens over de diepere ondergrond, doorgezet tot een einddiepte van 4,90 m - mv.

Bij het boren is voor de bovengrond gebruik gemaakt van een Edelman-boorkop met een diameter van 7 cm. Voor de pakketten rond en onder de grondwaterspiegel, is gebruik gemaakt van een guts met een diameter van 3 cm. De boorkernen zijn met het blote oog geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren, zoals houtskool, (verbrand) bot, aardewerk, vuursteen e.d.

De X- en Y-waarden van de boorlocaties zijn ingemeten met behulp van een meetlint en gekoppeld aan op en rond de locatie aanwezige bebouwing. De Z-waarde is bepaald door middel van een waterpasinstrument. Hierbij is gebruik gemaakt van de dichtstbijzijnde NAP-bout. Deze bout, met peilmerk 019H0109, bevindt zich in een landhoofd van de sluis in het Oorgat. De hoogte ervan bedraagt 2,959 m + NAP en is in 1997 voor het laatst gecontroleerd.

Uit de aldus verkregen Z-waarden en veldwaarnemingen blijkt dat de absolute hoogte in noordwestelijke richting afneemt. De maaiveldhoogte varieert, naar gelang de positie ten opzichte van de dijk, van 1,40 m - NAP tot 0,16 m - NAP.

In de noordoosthoek van de locatie is aan het maaiveld verder een concentratie van aardewerkfragmenten aangetroffen. Omdat de herkomst van dit materiaal niet met zekerheid vastgesteld kon worden is hiervan alleen een representatieve selectie verzameld.

Bij het digitaliseren van de veldgegevens is gebruik gemaakt van het programma AutoCad 2000. De resultaten van de boringen zijn vastgelegd in een digitaal bestand (Quatro-pro 9, uitwisselbaar met Excell).

4.2 Resultaten

Geologie

Aan de hand van de boorresultaten kan een ideaalprofiel samengesteld worden, waarbinnen vier eenheden onderscheiden kunnen worden. Deze worden in het onderstaande van oud naar jong besproken (afb. 3).

Eenheid 1, de onderste eenheid, is in de boringen 6 en 7 aangetroffen en is samengesteld uit 'slappe' klei. Het materiaal is humusarm, zwak siltig en heeft een geringe consistentie. De kleur varieert van licht grijs tot licht blauwgrijs. Het pakket is met uitzondering van de bovenste decimeters zwak gelamineerd in de vorm van mm-dikke fijn zandige, siltige laagjes. De top is evenwel ongelaagd. Kenmerkend is het voorkomen van plantenresten, waaronder rietfragmenten, alsmede zeer fijn schelpgruis.

De bovenkant van de eenheid bevindt zich op respectievelijk 2,75 m - NAP en 4,29 m - NAP. De onderkant is niet bereikt, maar de dikte bedraagt minimaal 1,25 m.

In eenheid 1 zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Op basis van de fijnklastische samenstelling en sedimentaire structuur in combinatie de landschappelijke ligging van de onderzoekslocatie, in het Zuiderzeegebied wordt eenheid 1 geïnterpreteerd als lagunaire afzetting, gevormd in brakwatermilieu. Het sediment maakt deel uit van het Laagpakket van Wormer binnen de Naaldwijk Formatie. De bovenkant van deze afzettingen wordt kenmerkt door een tot enkele meters dikke laag blauwgrijs gekleurde klei (De Mulder et al. 2003). Deze 'Oude Blauwe zeelei' is omstreeks 4000-5000 jaar geleden gevormd (Berendsen 2004).

Eenheid 2, aangetroffen in de boringen 5, 6 en 7, bestaat uit een veenpakket en dekt in de boringen 6 en 7 de onderliggende lagunaire afzettingen af. De bovenkant bevindt zich op een diepte van respectievelijk 2,73 m - NAP, 2,40 m - NAP en 3,79 m - NAP. Het veen is zwak tot matig kleiig ontwikkeld en bevat plantenwortels en rietfragmenten. In boring 7 lijkt er bovenin sprake te zijn van veenbrokken. In de top van het pakket zijn in boring 5 enkele kleine baksteenfragmenten aangetroffen.

Op basis van de stratigrafische positie en de samenstelling van het pakket wordt eenheid 2 als het Hollandveen Laagpakket binnen de Nieuwkoop Formatie geïnterpreteerd. Uit de aanwezigheid van baksteen en veenbrokken blijkt dat de top verstoord is.

Met betrekking tot het afhellen in zuidelijke richting van zowel eenheid 1 als eenheid 2 kan opgemerkt worden dat dit niet de natuurlijke situatie weergeeft, maar gezien moet worden als het gevolg van de druk van het aan de zuidzijde van de locatie gelegen dijklichaam langs het Oorgat (zie onderstaande eenheid 3).

Eenheid 3 is alleen aangetroffen in de boringen 5 en 7 en bestaat uit een pakket van afwisselende lagen brokken klei en veen. De top van het pakket bevindt zich op een diepte van respectievelijk 2,03 m - NAP en 1,84 m - NAP. In boring 5 is op een diepte van 2,38 m - NAP een fragment aardewerk aangetroffen.

Op basis van de stratigrafische positie en de samenstelling van het pakket wordt eenheid 3 geïnterpreteerd als onderdeel van het dijklichaam langs het Oorgat.

In alle boringen wordt de top gevormd door eenheid 4, de huidige bouwvoor. Deze bestaat uit een pakket verstoorde grond met daarin veel (bouw)puin, zoals baksteen en sintels. De dikte van het pakket varieert van 0,30 m bij boring 5 tot 1,20 m bij boring 7.

Archeologie

In eenheid 1, de lagunaire afzetting, zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Aan de top van eenheid 2, het Hollandveen Laagpakket, zijn bij boring 5 wel enkele kleine baksteenfragmenten aangeboord. Deze zijn echter waarschijnlijk vanuit de bovenliggende eenheid 3, onderdeel van het dijklichaam langs het Oorgat, ingedrukt. Laatstgenoemde eenheid vormt geen onderdeel van de oudste fase van de dijk, maar betreft een latere uitbreidingsfase ervan. De bij boring 5 in deze eenheid aangetroffen aardewerkvondst betreft namelijk een klein fragment porselein dat in de 17de of 18de eeuw gedateerd kan worden. In eenheid 4, de huidige bouwvoor, zijn naast fragmenten bouwpuin ook enkele fragmenten aardewerk aangetroffen, die op basis van hun uitvoering in de Nieuwe Tijd gedateerd kunnen worden. Vanwege hun ligging in een pakket verstoorde grond is hun archeologische betekenis evenwel gering.

Verder is in de noordoosthoek van de locatie een concentratie van aardewerkfragmenten aangetroffen. Dit materiaal bestaat hoofdzakelijk uit fragmenten roodbakkend aardewerk, waaronder twee fragmenten noord-hollands slibversierd. Verder is ook sprake van enkele fragmenten witbakkend aardewerk, majolica, faience en steengoed. Op basis van de uitvoering van de vondsten en de samenstelling van het complex is een datering aan het eind van de 16de tot en met de 17de eeuw aannemelijk.

Met betrekking tot de interpretatie van deze vondsten kan gewezen worden op de overeenkomsten in zowel de herkomst als de datering van het materiaal met vondsten die zijn aangetroffen bij het aan het Oorgat 20a/b uitgevoerde onderzoek. Ook daar is aan de

noordzijde van de locatie, langs de sloot, aan het maaiveld een concentratie aardewerk aangetroffen. In dat geval bleek het materiaal gerelateerd te kunnen worden aan de activiteiten van een lokale amateur-archeoloog, die langs de sloot, enige 'proefputjes' had aangelegd. Het op het maaiveld achter gebleven materiaal betrof een restant van de vondsten, die daarbij waren aangetroffen in een stortlaag waarmee de sloot vermoedelijk in de eerste helft van de 17de eeuw versmald was (Jacobs 2006).

5. Conclusie

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan gesteld worden dat de onderzoekslocatie gelegen is op de flank van een dijk langs een in de 14de eeuw door de mens gegraven waterweg. De waterweg, het Oorgat, vormde een vaarverbinding tussen de voormalige Zuiderzee en het Purmermeer. In de loop van de daarop volgende eeuwen ontstond aan de dijk een bewoningslint. Op grond van de historische en archeologische waarde is deze bewoning langs het Oorgat, samen met de historische kern van Edam, aangemerkt als monument van hoge archeologische waarde (monument 14649).

De resultaten van het in dit rapport besproken onderzoek sluiten aan op het beeld dat verkregen is bij eerder langs het Oorgat uitgevoerd onderzoek (Stiller & Van der Zee 2005, Jacobs 2006).

Op de lagunaire afzettingen, eenheid 1, bevindt zich een relatief dun pakket Hollandveen, eenheid 2. De top van beide pakketten helt in zuidelijke richting sterk af als gevolg van de druk van het aldaar gelegen dijklichaam langs het Oorgat.

De oudste fase van deze dijk is tijdens het onderzoek niet aangeboord. Wel is een latere, vermoedelijke 17de of 18de eeuwse uitbreiding van het dijklichaam aangesneden, eenheid 3, bestaande uit een pakket van afwisselend klei- en veenbrokken.

Dit komt overeen met de gegevens van eerder onderzoek langs het Oorgat, waaruit bleek dat de oudste fase van de dijk zich zeer vermoedelijk onder de huidige straat bevindt. Verder kon ook daar vastgesteld worden dat de dijk vermoedelijk in de 17de eeuw uitgebreid en opgehoogd was (Jacobs 2006).

De aan de noordoostzijde van de locatie aan het maaiveld aangetroffen aardewerkfragmenten kunnen waarschijnlijk gerelateerd worden aan een stortlaag waarmee de aldaar aanwezige sloot in de 17de eeuw versmald is. Zowel de versmalling als de datering ervan sluiten aan op het idee dat de dijk langs het Oorgat in de 17de eeuw uitgebreid en opgehoogd is.

Aanwijzingen voor de aanwezigheid van uit de Late-Middeleeuwen of Nieuwe Tijd daterende (restanten van) bebouwing op de locatie zijn tijdens het onderzoek niet aangetroffen. Op basis hiervan mag evenwel niet zondermeer geconcludeerd worden dat deze niet aanwezig is. Zeker als deze bewoning geheel of grotendeel uit hout was opgetrokken, is de kans dat deze middels een booronderzoek herkend kan worden klein.

6. Advies

Tijdens het booronderzoek is op de locatie een ophogingspakket aangetroffen dat waarschijnlijk in verband gebracht moet worden met een 17de eeuwse uitbreidingsfase van de van oorsprong 14de eeuwse dijk langs het Oorgat.

Gezien de voorgenomen verstoringsdiepte zal tijdens de aanleg van de voorgenomen nieuwbouw dit archeologisch interessante niveau geraakt worden.

Vanwege het feit dat de aanwezigheid van bebouwingssporen niet is vastgesteld wordt aanbevolen om de aanleg van de bouwput alleen archeologisch te begeleiden. Ten behoeve van de uitvoering van de begeleiding dient een goedgekeurd Programma van Eisen aanwezig te zijn.

Doel van deze begeleiding betreft het documenteren van eventueel aanwezige laat- of postmiddeleeuwse bewoningssporen aan de dijk. Tevens zou, indien mogelijk, een oost-west georiënteerd profiel gedocumenteerd moeten worden ten behoeve van het verkrijgen van aanvullende informatie over de opbouw van de dijk langs het Oorgat.

Literatuur

ANWB, 2004: *Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000*, ANWB bv, Den Haag.

Berendsen, H.J.A., 2000: *Landschappelijk Nederland*, Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Dorst, M.C., C.Y. Burnier & E. Jacobs (red.), 2005: '*Matthijs Tinxgracht 14-15*', gemeente Edam-Volendam. *Een inventariserend veldonderzoek*. STAR 46, Amsterdam.

Jacobs, E., 2006: '*Locatie Oorgat 20a & b*', gemeente Edam-Volendam. *Een archeologische begeleiding*. STAR 101, Amsterdam.

KNA, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, 2005, versie 2.2

Mulder de, E.E.J., Geluk, M.C., Ritsema, I.L., Wetserhof, W.E., Wong, T.E., 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten, Nederland.

Rappol, M. & Soonius, C.M., 1994: *In de bodem van Noord-Holland, Geologie en archeologie*. Lingua Terrae, Amsterdam

Schilders, E. (red.), 2005: *Grote Historische topografische Atlas, Noord-Holland ± 1905*, Nieuwland, Tilburg.

Stichting voor Bodemkartering, Rijks Geologische Dienst, 1979: *Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50.000 blad 19 Alkmaar - 20 Lelystad (gedeeltelijk)*. Wageningen/Haarlem.

Stiller, D.R. & R.M. van der Zee, 2005: *Locatie 'Oorgat' te Edam, gemeente Edam-Volendam. een inventariserend veldonderzoek*. STAR 64, Amsterdam.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990: *Grote Historische Atlas 1:50.000, deel 1 West-Nederland 1839-1859*, Groningen.

Zee, R.M. van der, 2006: *Plan van Aanpak voor de uitvoering van een archeologisch vooronderzoek op de locatie 'Oorgat, tussen nr. 46a en 48' te Edam, gemeente Edam-Volendam, provincie Noord-Holland, document Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau*, Amsterdam.

Verantwoording

Afbeeldingen

afb. 1: Locatie onderzoek, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 2: Onderzoeksgebied en boorlocaties, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 3: Boorstaten, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

Bestanden

06042.standaardrapport.definitief.wpd

06042.standaardrapport.afbeelding01.def.wpd

06042.standaardrapport.afbeelding02.def.dwg

06042.standaardrapport.afbeelding03.def.dwg